

Més conegut com a filòleg i estudiós de la llengua catalana, Vicent Pitarch i Almela, membre de l'Institut d'Estudis Catalans (Secció Filològica) acaba de publicar una investigació –fruit d'una intensa recerca de base arxivística i bibliogràfica– sobre els usos i les actituds lingüístiques de l'església valenciana durant el Renaixement –a partir de la celebració del Concili de Trento– i el Barroc –fins al Decret de Nova Planta (1707-1714). La hipòtesi central de què parteix aquesta investigació és la del paper formidable que va tenir l'església catòlica en la castellanització de la societat valenciana. Una castellanització que es produïa a les escoles i, sobretot, gràcies als sermons públics. L'especta-

en mica, però amb perseverança indefallida, i hom acabava familiaritzant-s'hi.

Amb *Llengua i Església durant el Barroc valencià*, editat recentment per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, en col·laboració amb Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Vicent Pitarch hi ha tret el nas, una vegada més, per empenyar, si cal, els sectors més contraris a l'ús del català en la vida beata, i per esperonar aquells que n'han fet bandera.

—Quina era la transcendència del sermó al Barroc?

—La primera base que fixa Trento és que el sermó s'ha de fer *in lingua vulgari*. Els sermons són els *reals media* de l'època que analitzem. Tot i que

“L'Església és clau en la castellanització del País Valencià”

Conversa amb el filòleg

Vicent Pitarch i Almela

Una entrevista de Juli Capilla.

cularitat cercada, la retòrica teatralitzant, les facècies gesticulars, la capacitat ventríloca dels sermonadors –a la trona o a la plaça pública–, i la descarada i descarada voluntat apocalíptica de les plàtiques durant el Barroc van contribuir a enlluernar el “poble menut”. La llengua vehicular emprada, el castellà, no era, ni de lluny, la que es feia servir al carrer. Però això, en aquella època d'excentricitats desmesurades i d'esnobismes *avant la lettre*, no tenia gaire importància. El castellà, però, anava fent la viu-viu entre la gent, de mica

sí que hi ha premsa, aquesta no hi compta perquè la major part de la població és analfabeta. El sermó, però, arriba a tothom. Durant el Barroc, hi hagué dos vehicles de gran difusió comunicativa: el sermó i el teatre.

—Teatre i sermons en castellà, per a un públic que no en sabia un borrall.

—El fet d'entendre o no la llengua que feien servir els sermonadors i les companyies teatrals era accessori. Per què? Perquè l'estètica barroca primava l'espectacle per sobre del contingut. Un espectacle que, a més, solia te-

PRATS I CAMPS

nir una durada mitjana de dues hores, o fins i tot més —n'hi ha que arribaven a durar quatre o cinc hores. En conseqüència, hi ha tota la parafernàlia del sermonador damunt la trona. L'Església disposa de l'instrument —el sermó— i d'un autèntic exèrcit de predicadors —una bona part dels quals eren forasters— procedents sobretot de Castella. D'altra banda, hi havia el senyor titular de la Corona de Castella, que també manava a la Corona d'Aragó, i ací encaixa l'ús d'una llengua estranya.

—Una llengua que havia adquirit un prestigi internacional. Això justifica que l'església valenciana parlara quasi exclusivament en castellà?

—El que hi compta és qui donava les regles de comportament social. I, a València, les donava el Palau del Real. L'aristocràcia valenciana, enlluernada pel que representa la cort de Madrid, decideix de castellanitzar-se i d'entrar en contacte, a través de polítiques matrimonials i per consorcis, amb els castellans. L'alternativa era de parlar com parlava l'aristocràcia castellana. Això passa a València i passa a Lisboa. No ens n'hem d'estranyar. Per a l'església valenciana era molt més fàcil fer servir el castellà que no el català. Cal tenir en compte que, com a conseqüència de la política deliberada de Felip II, la major part dels bisbes titulars de les mitres de la ciutat de València eren castellans. Les al-

tres diòcesis, com ara la d'Oriola i Sagor, que són purs apèndixs de l'arquebisbat de València, obeeixen les ordres de l'arquebisbe.

—I el cas de la diòcesi de Tortosa?

—La diòcesi de Tortosa és un cas a banda. Els bisbes de Tortosa pertanyen a una administració política diferent. Això, a la praxi, es tradueix en una política lingüística absolutament exemplar pel que fa a l'ús del català. Les diòcesis de Catalunya fan una política distinta i la prova són els concilis i sínodes diocesans. En aquells concilis i sínodes, tot i que els bisbes castellans són majoria, sempre n'hi ha dos o tres de catalans, a més dels abats i els capítols, i la partida la guanyen els bisbes catalans. Això, al País Valencià, no passa.

—Quin va ser el paper de Joan de Ribera en la castellanització del País Valencià?

—Joan Ribera és l'arquebisbe clau perquè és el que més s'hi està —vora cinquanta anys— a la diòcesi de València; i perquè és l'arquebisbe que aplica les directrius de la reforma trentina. Perquè comparteix aquesta mentalitat reformista i perquè pertany a l'alta aristocràcia. El fet que instaurés a València aquesta percepció de la pastoral va tenir un reflex absolut en les altres diòcesis. Ara tots els bisbes són fills espirituals del Patriarca Ribera.

“Antolínez de Burgos fou un dels bisbes que més excel·lí en la reivindicació del català en els sermons. Els deu anys que regeix la seua diòcesi, a Tortosa, constitueixen un cas únic, perquè no hi va haver ningú que prediqués en castellà.”

“És evident que l'església valenciana irradia castellanització. Ara, la irradia conscientment? Això ja no ho podem afirmar categòricament. Ara bé, tant si ho volien fer de manera explícita com si no, els resultats, al capdavall, són els mateixos. És palès que ho aconseguen.”

—El bisbe de Tortosa, Antolínez de Burgos, és, però, l'antítesi.

—Antolínez de Burgos fou un dels bisbes que més va excel·lir pel que fa a la reivindicació del sermó en català. Això contrasta amb l'episodi del consistori de Castelló. El 1636 quatre regidors d'aquest consistori demanen que el bisbe de Tortosa els permetta que se'ls predique en espanyol. No se'n van sortir, però. Els deu anys que Antolínez de Burgos regeix la seua diòcesi constitueixen un cas únic, perquè durant aquell període no hi hagué ningú que prediqués en castellà.

—No hi va haver cap cas curiós o excepcional de capellà valencià que fes servir en alguna ocasió el català?

—Jo pensava que havia arribat a trobar-ne un. En un llibre del dominicà Pedro Calvo, traduït del portuguès a l'espanyol pel també dominicà Vicent Gómez i publicat el 1621. En aquell llibre, hi ensopeguem amb, cite literalment, “*el padre maestro fray Ioseph Ramos, exemplar y penitente, muy recogido y dado a oración, gran predicador en lengua Valenciana...*”. Aquesta troballa hi afegia un nom

més als casos ja coneguts de Gaspar Blai Arbuixech, Antoni Bonaventura Guerau i Joan Baptista Ballester, que tenien tots tres uns sermons publicats en català. Però el pare Ramos va residir al convent de predicadors de Barcelona, fou provincial dels dominicans en dues ocasions i morí a la Seu d'Urgell. Els pocs filets que traus de sermons en català fets per valencians, doncs, s'expliquen perquè els seus autors residien a Catalunya. I això demostra, *a sensu contrario*, que al País Valencià el desert era absolut.

—No n'hi hagué cap, llavors, d'excepció, ni tan sols entre els capellans que predicaven a la ruralia?

—El cas del pare Esteve de Dénia és tot un símbol de sermonador en la llengua del poble. El pare Esteve entra dins la línia clàssica de la imatge vicentina de predicador incansable, rodamon a la recerca de belitres i inseparable de la llengua del carrer.

—Quina va ser la contribució dels jesuïtes a la castellanització del País Valencià?

—Els jesuïtes naixen expressament per a l'aplicació de Trento. Tenien una mentalitat absolutament autoritària i papista. Representaven la visió centralitzadora de l'Església. D'altra banda, són els grans protegits de la Corona. I són, també, els grans protegits de l'arquebisbe Ribera. Allà on van constitueixen un cas paradigmàtic de defensa a ultrança de la predicació en espanyol. Ells controlen dos aspectes centrals d'influència social: l'ensenyament i la predicació.

—Tots els sermons s'editaven en espanyol, doncs.

—En un noranta-nou per cent, en espanyol. Com més culte, més elegant, més oficiós, més espectacular, més de gala, més en espanyol.

—Com eren els sermons al Barroc?

—Eren predicacions macabres. Una de les primeres directrius d'aquestes missions era que s'havia de predicar sobre l'infern. Hi havia, per tant, una voluntat apocalíptica expressa. La segona consistia a fer el sermó davant d'una persona que acabava de morir. La finalitat era de fer més evident la imminència tètrica i espantosa de la

mort. S'aconseguia, així, l'espectacularitat. Hi havia tota una retòrica teatral, amb crits, flagel·lacions... S'hi portaven també creus immenses, es barallaven públicament. Calia ensinistrar la gent en el temor de Déu. Tot plegat és una cosa emocionant.

—Fins a quin punt l'Església n'és responsable, de la castellanització del País Valencià?

—Seria molt agosarat afirmar que l'església valenciana n'és l'única entitat responsable. En primer lloc, perquè l'Església és una institució bastant heterogènia. L'església valenciana reproduceix els paràmetres comportamentals de l'aristocràcia local, perquè en formava part. És evident, però, que l'església valenciana irradia la castellanització. La irradia conscientment? Això ja no ho podem afirmar categòricament. Ara bé, tant si ho volien fer de manera explícita com si no, els resultats, al capdavall, són els mateixos. És palès que ho aconseguen. L'Església és, doncs, un dels factors claus, indiscutibles, determinants, importantíssims de la castellanització del País Valencià.

—Quina és l'actitud de l'església valenciana d'ara, pel que fa a l'ús del català?

—L'església valenciana actual no ha fet cap tipus de revisió. L'Església, ara, té una voluntat expressa de castellanitzar la societat valenciana. Ells diuen que la societat els demana això. És l'excusa de sempre. El mateix bisbe de la diòcesi de Sogorb-Castelló, el senyor Reig Pla, no només no fa res en català, sinó que, a més, totes les iniciatives que hi ha en favor de l'ús del català les talla explícitament. I ací sí que hi ha una política contrària a la llengua. El senyor Reig Pla coincideix plenament amb la política lingüística del senyor Zaplana. Es tracta, doncs, d'una política lingüística feudalitzant, com la que practicava el patriarca Ribera.

—No hi ha cap excepció?

—Bé, hi ha la petita Església que gira al voltant de la revista *Saó*, que està tot just als antípodes de l'església valenciana oficial. Però són, per desgràcia, minoritaris.